

Norsk busetjing på Færøyarne etter svartedauden

Sverre Stausland

Inngang

Færøyarne vart busetta fyre ollo frå åttatalet og frametter, i hovudsaki frå Norig. Det var eit tett og nært samband millom desse landi utetter millomaldren, i minsto fram til 1620, då sambandet ålgjerdess vart brotet. Samlaget millom heimanordmennerne og utnordmennerne i so mange år lagde grunnen fyre at måli deira i stor mun kunde brigda seg og veksa seg på sama visi. Detta er det greidt nærare ut um i stykket *Likskapen millom norsk og færøysk* på sidorna 139–153 i denne årgangen.

Ny norsk busetjing på Færøyarne?

Som i Norig herjade svartedauden stygt på Færøyarne, og yvermengdi av folket på øyarne kann ha stroket med i farangen. I sume sogoverk heiter det at Færøyarne i storom vart folkade på nytt or Norig, då, etter svartedauden:

En gammel tradition på Færøerne siger, at da øernes befolkning for størstedelen udryddedes ved den sorte død, bleve de befolkede påny fra Norge. (Jakobsen, 1904, s. 38–9)

Legends recall that whole villages were wiped out (there is also a suggestion that the Faroes may have been partially resettled from Norway) [...]. (Wylie, 1987, s. 14)

Katastrofen har efterladt nogle få hundrede rædselsslagne indbyggere, der i de følgende år må se en vis indvandring fra Norge. De nye indbyggere overtager den ledige jord [...]. (Madsen, 1990, s. 32)

Ordingi hjå Wylie hev voret kjeldo i ymse fullmenningsstykke, men sumtid med eit veikare atterhald en det Wylie målber:

After the plague passed, legends suggest that the islands were partially resettled from Norway to replenish the dwindling population [...]. (Mann, 2012, s. 5)

Moreover, it is assumed that the Faroe Islands were partially repopulated by Norwegians after the Black Death killed as much as 70% of the local population during the mid-fourteenth century [...]. (den Hertog, 2025, s. 67)

Um desse granskararne hev rett i detta, er det ingen grunn til å undrast på den store likskapen i målvegen millom færøysk og norsk (i ser sudvestlendsk). For då hev nordmennerne beint ut sagt teket med seg talamálet sitt til øyarne å nyo. Dei nye busetjararne laut då ha blandat det norska målet sitt med færøysk, og elles latet det rina hardt på målet åt dei gamle ibuararne. Då kann dét gjeva svaret på kvi so mange sudvestlendske måldrag frå gamalog millomnorsk tid hev funnet vegen til Færøyarne (sjå stykket nemnt ovan, *Likskapen millom norsk og færøysk*, fyre ein gjenomgang av soverne måldrag).

Segni um Nev og Husavik

Men so spyrst det, då, kor godt hald det er i detta framslaget. Det kann helder minna um fjødri som vart til fim høns. For einaste kjeldo desse granskararne kann visa til, er ei færøysk segn som vart nedteiknad i 1890-åri. I denne segni vert det fortalt at bygdi Husavik på Sandøy vart lagd i øyde fyre manndauden, og at «kongen i Norig sende ein mann som heitte Nev til å grunna bygdi atter». Der skal han ha gift seg med «husfrøyo i Husavik» (Jakobsen, 1898–1901, s. 46).

Annars veit me inkje um denne Nev. Når det gjeld husfrøyo i Husavik, hev sogogranskarar ordskiftst lenge um ho kann vera

same skapningen som Gudrun, nemnd i fjore brev frå 1403–5, dotter hans Sigurd hjalt i Finngarden.¹ Ho var gift med Arnbjørn Gudleikson, og hadde ervt Husavik etter honom etter at både han og borni deira var daude. Gudrun var sjølv avlidi då sidsta brevet frå 1405 vart skrivet (Jakobsen, 1907, s. 36–48). Gudrun og Arnbjørn var utan livande avkjøme, og ætti deira var med det utlidi. Um Gudrun var det røyndlega kvinnfolket attanfyre «husfrøyo i Husavik», då lyt Arnbjørn ha voret Nev.

Frå dei nemnde brevi fær me vita at husavikgodset umsider endade i henderna på ein Trond Dagfinnson, som me annars inkje veit nokot um. Eitt av brevi byrter at Trond hadde fenget eitkvart umbodet frå Erlend Filippusson, men me fær ikkje vita kvat umbodet var (sst., s. 36–7). Erlend Filippusson hadde fyrr voret fehyrdingen åt norskekongen, og sat i det norska riksrådet då det nemnda brevet vart ritat (Langeland, 1952–3, s. 29; Bjørkvik, 2000, s. 499). Sogogranskaren Hans Jacob Debes trur at Trond fekk umbod frå Erlend og norskekongen um å taka Husavik på deira hand, og at segnskapningen Nev kann ha voret same Trond (1990–2000 2, s. 118–19).²

Nordmennene på Færøerne

Men det kann i grunnen vera det sama um Nev var Arnbjørn elder Trond, um det finst ætlingar etter deim, elder um Nev hev livt i det heila. For ei svola gjerer ingen sumar. Det er sjølvsaft at det hev voret nordmennene som gjenom hundrædtali hev sleget seg ned på øyarne. Det tetta sambandet millom Færøerne og Norig hev evlaust ført til at mange hev busett seg i hitt landet. Frå Norig hev det voret kaupmennene, skipsfolk, kyrkjomenne, og truelega sume fiskarar og fuglaveidarar au, som alle hev vitjat øyarne, og sume kann ha valt å verta verande der, serlega um dei fann seg eit kvinnfolk å giftast ved. Me veit elles at både norske kloster og rikmannsætter hev ått jord på øyarne (Debes, 1990–2000 3, s. 171), endå fyremålet med det helst var å tena inn pengar når dei leigde

1. Tilnamnet *hjalte* er merke på at Sigurd kom frå Hjalte-land. Sigurd kann ha voret son hans Håvard Sigurdson, logmann i Rygjafylket, kjend frå eit brev frå 1383 (Mortensen, 2024, s. 32).

2. Dette gisset byggjer i nokon mun på den rangtrui at Erlend enno var fehyrdingen åt kongen då Trond fekk husavikgodset i fyrstningi av fjortantalet. Men etter det norske sogogranskarar hev komet til, var Erlend fehyrding fram til um lag året 1390 (Langeland, 1952–3, s. 29; Bjørkvik, 2000, s. 499).

elder bygslade burt eign (Ersland og Sandvik, 1999, s. 62; Jón Viðar Sigurðsson og Riisøy, 2022, s. 297–8).

Men det er eit langt hopp frå desse tilhøvi til at det skal ha voret nokor utflutning or Norig, og at norske utflytjarar skal ha uppatterfolkat øyarne. Det finst inkje grunnlag i korkje færøyska elder norska kjeldor på at nokot slikt hev boret til. Men at me ikkje hev boklega kjeldor frå forntidi på ein tilburd, tarv ikkje tyda at han ikkje hende fyre di. Men i detta fallet heng det helder ikkje på greip at det skal ha voret nokor utflutning or Norig på denne tidi.

Svartedauden i Norig

Den store manndauden i Norig gjorde at yvermengdi av gardarne vart lagde i øyde, og at folkatalet vart halvat, på lag. Då stauv etterspurnaden etter jord, og det vart vandt fyre jordeigarar å få selt jord elder få tak i leiglendingar. Jordi vart med det både myket rimeleg å kaupa og leiga, og folk tok til å flytja dit dei kunde få seg dei beste gardarne og den beste jordi. Folkatalet i Norig vart haldet nede so lenge at øydegardarne vart atterrudde fyrst på fimtantalet (Ersland og Sandvik, 1999, s. 42–58; Jón Viðar Sigurðsson og Riisøy, 2022, s. 265–9).

Sidan det vart gode kor fyre folk å få seg gard og jord i Norig etter svartedauden, er det inkje likt til at nordmennar helder skal ha rådt seg til å fara ut til Færøyarne og taka øydegardarne der. I ein fotmerknad er Jakob Jakobsen sjølv inne på sama syni (1904, s. 39):

På grund af det historiske materiales overordenlige sparsomhed angående Færøerne i dette tidsrum er det vanskeligt her at kontrolere traditionen [at øerne bleve befolkede påny fra Norge]. Dog synes denne at overdrive. Om nogen ny kolonisation kan der næppe være tale, selv om adskillige norske familier ere indvandrede på Færøerne. Norge var jo selv temmelig folketomt på dette tidspunkt.

Utgang

Det finst inkje grunnlag fyre å tru at det skal ha voret nokor utflutning or Norig til Færøyarne etter svartedauden, elder at nordmennar skal ha teket øydegardar der og uppatterfolkat øyarne. Det var nøgdi med jord og gardar heima i Norig etter manndauden, so det hermer ikkje til nokot at folk skal vera farne til Færøyarne etter

jord á busetja seg på. Trui um ei slik norsk busetjing synest á byggja på ei segn um at norskekongen sende einn mann til den folkauda bygdi Husavík på Sandøy etter stordauden. Men jamvel fyrste sogo-granskaren som synest ha dreget fram denne segni, Jakob Jakobsen, ritar í ein fotmerknad at tokknaden um ei soveri busetjing er «overdriven». Men atterhaldi hjá Jakobsen (1904) og Wylie (1987) kjem jamt lenger í bakgrunnen når seinare granskarar lyfter fram gisset. Wylie (1987, s. 14) segjer varsamt at «there is a suggestion that ...», men når den Hertog (2025, s. 67) viser til Wylie, heiter det at «it is assumed that ...». Bokmannen Heini Madsen tek ingi atterhald í det heila, og dømmer at nordmennur flutte inn til Færøyarne og tok øydegardarne der (1990, s. 32).

Denne stutte gjennomgangen er soleides eit godt døme på korso eit gamalt gisse, som í sí tíð byggjer på ei segn, kann taka til á líva sítt eigeit lív, og at uvisso og atterhaldi med gisset smátt um senn kverv burt med kvart skov gisset vert sagt uppatter. Um han ínkje er varsam og sjølv leitar fram grunnlaget fyre tokknaden, kann han lett enda upp med á trú nokot rangt elder sjølv kunngjera fyre andre nokot det ínkje er hald í. Av den grunnen skal han, so langt det er ráð og rímelegt, byggja på grunnkjeldor og ínkje segja seg nøgd med det han kann finna í underkjeldor.³

Lesnad

- Bjørkvik, Halvard. 2000. Erlend Filippusson. *Norsk biografisk leksikon*. Band 2: Bry - Ernø. Jon Gunnar Arntzen styrde. Oslo: Kunnskapsforlaget, s. 499.
- Debes, Hans Jacob. 1990–2000. *Føroya søga*. 3 band. Tórshavn: Føroya skúlabóka-grunnur.
- Ersland, Geir Atle og Hilde Sandvik. 1999. *Samlagets Norsk historie 800–2000*. Band 2: *Norsk historie 1300–1625. Eit rike tek form*. Oslo: Det norske samlaget.
- den Hertog, Simon. 2025. *Waves across the Atlantic. The genetic position of Faroese within the West Nordic dialect continuum*. ResMA thesis. Leiden University.
- Jakobsen, Jakob. 1898–1901. *Færøske folkesagn og æventyr*. Udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. København: S.L. Møllers bogtrykkeri.
- 1904. *Færøsk sagnhistorie. Med en indledende oversigt over øernes almindelige historie og litteratur*. Torshavn: H.N. Jacobsens forlag.
- 1907. *Diplomatarium Færoense. Føroyskt fodbrevasavn*. Band 1: *Miðaldarbrøv upp til trúbótarskeiðið. Við søguligun rannsóknun. Við fíra plátun*. Tórshavn: H.N. Jacobsens bókahandil.

3. Hjá Stausland Johnsen (2023) kann ein sjá andre døme på korso det berst galet í veg når han byggjer på underkjeldor í staden fyre grunnkjeldor.

- Jón Viðar Sigurðsson og Anne Irene Riisøy. 2022. *Norsk historie frå vikingtid til vår tid*. Band 1: *Norsk historie 800–1536. Frå krigerske bønder til lydige undersåttar*. 2. utg. Oslo: Det norske samlaget.
- Langeland, Olav. 1952–3. Erlend Filippusson. *Norsk allkunnebok*. Band 4. Arnolv Sudmann styrde. Oslo: Fonna, s. 29.
- Madsen, Heini. 1990. *Færøerne i 1000 år*. Vadum: Skúvanes.
- Mann, Allison. 2012. *Vikings, merchants, and pirates at the top of the world: Y-chromosomal signatures of recent and ancient migrations in the Faroe Islands*. Master's thesis. Louisville, KY: Department of anthropology, University of Louisville.
- Mortensen, Andras. 2024. Arvurin eftir Guðruna Sjørðardóttur og rættarstöðan í Føroyum 1403–1407. *Fróðskaparrit* 70, s. 19–35.
- Stausland Johnsen, Sverre. 2023. Oppklaringer om 1901-rettskrivningen. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 41.1, s. 147–73.
- Wylie, Jonathan. 1987. *The Faroe Islands. Interpretations of history*. Lexington, KY: The university press of Kentucky.